

Категорія довіри в системі комунікацій державної влади

Башук А. І.,
канд. філол. наук,
доц.

У статті розкрито роль довіри як базової категорії у системі комунікацій державної влади. Брак довіри пов'язують з ускладненням сучасного світу, втратою впевненості в ефективності владних інститутів. Методологія дослідження ґрунтується на системному підході, що дає змогу розглянути владні комунікації як цілісну систему і ресурс зміни соціальної ситуації. Такий підхід є основою прийняття ефективних рішень у сфері комунікації, а також пропонує можливі варіанти майбутнього систем. Метод порівняльного аналізу розкриває у часі особливості комунікаційних стратегій, спрямованих на утримання влади.

Обґрунтовано, що у глобалізованому світі довіра постає невід'ємною категорією соціальних комунікацій, виступаючи стратегією спільної дії. Довіра передбачає ризик, але орієнтована на активну дію, ніби ризику немає, і виявляється як на міжособистісному рівні, так і на соціальному – довіра до владних інститутів. У суспільстві, де низький рівень довіри, слабка державна влада, що можна спостерігати на прикладі України. Виявлено, що ефективність державно-владних комунікацій передбачає не лише довіру громадян до влади, а й довіру всередині громадської комунікаційної мережі, що дає групам змогу впливати на владні рішення, бути реальним суб'єктом влади. Доведено, що довіра є важливим ресурсом проведення державної політики і невід'ємним складником влади. Втрата суспільної довіри пов'язана з кризою легітимності влади. Підтриманню довіри між владними структурами і громадськістю сприяє інституалізація комунікаційних практик у державному управлінні. Комунікаційні технології, що актуалізують реальні проблеми суспільства і ґрунтуються на довірі, здатні забезпечити громадську підтримку владних рішень на етапі їх імплементації.

Ключові слова: довіра; влада; державно-владні комунікації; зв'язки з громадськістю.

The Category of Trust in the Communication System of the Government

Bashuk Alla,
PhD (Philology),
Associate Professor

The objective of the article is defining the trust role as a basic category in the communication system of the government. The trust problems are associated with complexity of the modern world as well as with the lack of confidence when it comes to effectiveness of the governmental institutions. The methodology of the research is based on a systematic approach that allows to overview the governmental communication as an integrated system and the resource for social situation changing. This approach is the foundation for an effective decision-making in the communication branch, and offers the possible options for the systems future. The method of comparative analysis reveals in time the peculiarities of communication strategies aimed to retain power.

It is proved that in a globalized world the trust becomes an essential category of social communication and functions as a common action strategy. The trust involves the risk, but it is focused on an activity as if there is no risk, and it appears both on the interpersonal level and the social level which is the trust in the governmental institutions. In a society, where the trust level is

low, the state power is weak that can be observed on the example of Ukraine. It is defined that the effectiveness of government-authorities communication involves not only citizens' trust in the government, but also the trust inside the public communication network that provides groups with power to impact on the authorities decisions and to be a real subject of the government. It is proved that trust is an important resource of state politics implementing and an essential part of the government. The loss of public trust is related to the crisis of the governmental legitimacy. The institutionalization of communication practices in the governmental management contributes to the maintenance of the trust between governmental structures and citizens. The communication technologies, that are based on trust and actualize real problems of the society, can ensure public support for the governmental decisions during their implementation.

Keywords: trust; power; government-authorities communications; public relations.

Категория доверия в системе коммуникаций государственной власти

Башук А. И.,
канд. филол. наук,
доц.

В статье раскрыта роль доверия как базовой категории в системе коммуникаций государственной власти. Проблемы доверия связывают с усложнением современного мира, потерей уверенности в эффективности властных институтов. Методология исследования базируется на системном подходе, что дает возможность рассмотреть властные коммуникации как целостную систему и ресурс изменения социальной ситуации. Такой подход является основой принятия эффективных решений в сфере коммуникаций, предлагает возможные варианты будущего систем. Метод сравнительного анализа раскрывает во времени особенности коммуникационных стратегий, направленных на удержание власти.

Обосновано, что в глобализованном мире доверие становится неотъемлемой категорией социальных коммуникаций, выступая стратегией совместного действия. Доверие предполагает риск, но ориентировано на активное действие, как будто риск отсутствует и проявляется как на межличностном уровне, так и на социальном – доверие к властным институтам. В обществе, где низкий уровень доверия, слабая государственная власть, что можно наблюдать на примере Украины. Выявлено, что эффективность государственных коммуникаций предполагает не только доверие граждан к власти, но и доверие внутри общественной коммуникационной сети, что дает группам силу влиять на властные решения, быть реальным субъектом власти. Доказано, что доверие выступает важным ресурсом проведения государственной политики и неотъемлемой составляющей власти. Потеря общественного доверия связана с кризисом легитимности власти. Поддержанию доверия между властными структурами и обществом способствует институализация коммуникационных практик в государственном управлении. Коммуникационные технологии, которые актуализируют реальные проблемы общества и базируются на доверии, способны обеспечить общественную поддержку властных решений на этапе их имплементации.

Ключевые слова: доверие; власть; государственные коммуникации; связи с общественностью.

Вступ. У сучасному інформаційному суспільстві збільшується значення комунікації, адже примножуються виклики завдяки бурхливому технологічному розвитку, накопиченню інформації та знань, а також глобалізаційним

процесам, що включають у систему суспільства «іншого» – «чужого». Щоразу вона стає принципом творення дійсності у світі, який постійно змінюється, бо саме комунікація уможливило колективну діяльність і розвиток суспільства.

Так, Н. Луман, на відміну від відомих соціологів М. Вебера і Т. Парсонса, на роботи яких він спирається у теорії диференційованих соціальних систем, наголошує на принциповій самостійності комунікації, «оскільки не дія, а комунікація є неподільною (елементарною) соціальною операцією і, до того ж, саме тією операцією, яка неминуче включається завжди, коли утворюються соціальні ситуації» [1, 3]. Він стверджує, що тільки в мережі таких комунікацій виробляється те, що ми розуміємо як дію.

Принципово інший підхід до комунікації у XX ст. сприяв інституалізації комунікаційної діяльності. Наприклад, виникнення зв'язків з громадськістю пов'язують із державною сферою США, коли комунікації влади з народом сприяли консолідації американського суспільства, а згодом, за часів Франкліна Рузвельта, допомогли подолати період великої економічної кризи. Погляд на зв'язки з громадськістю як феномен сучасних суспільств, американський «винахід» або особливу комунікацію, до якої зверталися у своїй діяльності вже апостоли, Арістотель, Цицерон, давньоруські автори «Повісті врем'яних літ», «Слова о полку Ігоревім» або навіть Адам і Єва («реклама задля довіри»), залежить від висхідного пункту спостереження [2, 352].

Але вже Арістотель у своєму відомому трактаті «Риторика» визначає три основні засоби переконання: перші залежать від характеру оратора, другі – від настрою (емоцій) аудиторії, треті – безпосередньо від промови, її стилю і структури [3]. При цьому мислитель впевнений, що переконати аудиторію – схилити її до певних рішень або відмовити – здатний лише той оратор, який викликає довіру. Його особистим якостям і властивостям присвячено другу книжку «Риторики», де Арістотель визначає три причини довіри до оратора, через які ми віримо бездоказово (за рахунок моральних доказів), – це такі якості, як розум, чесність і прихильність до слухачів.

Проте особлива увага до категорії довіри в системі комунікацій активізується щодо комплексних демократичних суспільств – з другої половини XX ст. Зокрема це стосується й структурованої професійної діяльності в галузі зв'язків з громадськістю, на чому наголошує у праці «Паблік рилейшнз, або Стратегія довіри» Філіпп А. Буарі, розглядаючи еволюцію функцій ПР у зв'язку з потребами індустріального суспільства – як відповідь на соціальні та економічні зміни, на запити нового світу, який формується зі зростаючим прискоренням [4, 7]. Наголосимо, що проблема довіри постає надзвичайно актуальною в період сучасних трансформацій державної влади, що потребує нових наукових розвідок у сфері соціальних комунікацій.

Мета дослідження – розкрити роль довіри як базової категорії в системі комунікацій державної влади. Мета передбачає розв'язання таких завдань:

- розглянути довіру як важливу ознаку сучасного суспільства;
- проаналізувати умови формування довіри всередині громадської мережі в контексті ефективності державно-владних комунікацій;
- охарактеризувати довіру як невід'ємний складник влади і важливий ресурс проведення державної політики.

Теоретичне підґрунтя. Поняття довіри цікавить мислителів з часів Арістотеля, але у фокусі уваги довіра як властива соціуму безумовна категорія опиняється у XX ст., що викладено в роботах П. Бурдьє, Е. Гідденса, Дж. Госкінга, Н. Лумана, Ф. Фукуями, П. Штомпки, а також українських дослідників Є. Головахи, О. Колісника, В. Сукачова та ін.

Довіру як чинник ефективності політичних, зокрема державних, комунікацій розглядають С. Денисюк [5], Д. Коник [6], О. Руденко [7], Д. Трутнев [8].

Проблеми довіри пов'язують із функціонально диференційованим суспільством (Н. Луман), ускладненням сучасного світу (А. Селігмен), коли зникає впевненість у контролі над майбутнім, яке стає невизначеним, а реальність швидко змінюється (П. Штомпка) [9]. У А. Селігмена довіра – сучасне явище, властиве всім стійким суспільним системам [10, 8].

Методи дослідження. Методологічна база ґрунтується на системному підході, що дає змогу розглянути комунікації державної влади як цілісну систему, компонентам якої властиві ефект синергії, емерджентність, мультиплікативність, цілеспрямованість, альтернативність. Пріоритет інтересів системи репрезентує владні комунікації як ресурс зміни соціальної ситуації. Знання законів і особливостей функціонування систем дають можливість пропонувати варіанти їх майбутнього, приймати у сфері комунікації найефективніші рішення.

Системно-комплексний аспект допомагає виявити категорію довіри в системі комунікацій і обґрунтувати її необхідність на різних рівнях суспільства, зокрема всередині громадської мережі, що сприятиме ефективності державно-владних комунікацій. Системно-історичний аспект дає змогу з'ясувати умови формування довіри в період постіндустріальної ери, метод порівняльного аналізу розкриває особливості комунікаційних стратегій, спрямованих на утримання влади, у часі, окреслює перспективи розвитку різних суспільств.

Соціокомунікаційний підхід до влади, теорія соціальних систем Н. Лумана, політико-еконо-

мічна концепція довіри Ф. Фукуями дозволяють розглядати довіру як важливу ознаку сучасного суспільства, охарактеризувати її як невід'ємний складник влади (power) і важливий ресурс проведення державної політики. Метод критеріалізації застосовано для розмежування понять «довіра» і «впевненість».

Результати дослідження. Категорію довіри розглядають як важливу ознаку сучасного світу, стан якого, на думку відомого соціолога З. Баумана, називається «міжвладдям» (interregnum), у значенні, в якому його вживає політичний філософ Антоніо Грамші, позначаючи період, коли звичні та випробувані засоби ефективної дії вже не працюють, а нові засоби і стратегії ще не винайдено [11]. Це світ, в якому відбувається розрив між силою (міццю, англ. – power) і політикою, що були поєднані в національній державі. Українською мовою power зазвичай перекладається як влада, асоціюючись із політичними інституціями, тоді як міць належить діючим акторам. Це властивість досягати цілей і здійснювати дії. Наразі вона недосяжна для політиків, стала глобальною, перемістившись у віртуальний простір, тоді як політика залишилась локальною і не виходить за межі окремих держав. У такому світі втрачається впевненість.

Дослідники часто розрізняють поняття «довіра» і «впевненість», апелюючи, так або інакше, до ідей Н. Лумана: А. Селігмен, Дж. Харріс, К. Харт, П. Штомпка, Т. Ямагіши [12]. Так, у А. Селігмена впевненість передбачає компетентне виконання ролі або здійснення рольових очікувань, що ґрунтуються на знанні та регулюються санкціями у разі обманної поведінки партнера, тоді як довіра є наслідком рольової невизначеності, виникає у міжрольових просторах, там, де системні очікування більше не дієздатні, і пов'язана з невизначеністю щодо мотивів, волі, наміру, розрахунку іншого [10; 11, 43–45]. Довіра регулює сферу відносин, як на міжособистісному рівні, так і генералізує довіру до влади, уряду, суспільства в цілому, в нормуючи формальні, публічні та інституційні сфери. У такому випадку йдеться про суспільну довіру.

У П. Штомпки впевненість і довіра зорієнтовані на дії іншого. Втрата впевненості щодо майбутнього – зваженої віри, що має статися щось добре, компенсується у сучасному суспільстві довірою, що більш орієнтована на іншого індивіда і майбутнє: вона укорінена у дискурсі агента і передбачає активну участь – діяти так, ніби немає ризику [9, 25]. Довіра реалізується на когнітивному і діяльнісному рівні, відтворюючи певні соціальні норми, хоча й можлива на емоційному рівні – «сліпа довіра», що не ґрунтується на раціональних доводах.

Слід зупинитися на роботах Н. Лумана «Trust and Power» («Влада і довіра»), «Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives» («Обізнаність, впевненість, довіра: проблеми і альтернативи»), де він розглядає довіру (trust) і впевненість (confidence) як самостійні соціальні феномени [13; 14]. Обидва концепти вчений пов'язує з очікуваннями, що ґрунтуються на обізнаності (familiarity), яка робить очікування надійнішими. Відмінність між ними залежить від сприйняття й атрибуції. Ситуація впевненості формується за браком альтернативи, коли передбачається, що очікування виправдаються, наприклад, політики намагатимуться уникнути війни. Н. Луман зазначає, що без впевненості людина навіть не може щоранку виходити з дому. Тимчасом, як довіра завжди пов'язана з ризиком, з певним вибором, стратегією поведінки, що обіцяє переваги в обмін на ризик. Від довіри людина не залежить так, як від впевненості, що співвідноситься із зовнішньою атрибуцією – очікуванням стабільності функціонування соціальних систем, таких, як політика, економіка; тоді як довіра апелює до внутрішньої атрибуції – ситуативного вибору індивіда, про який можна шкодувати [13, 98–99].

Тобто впевненість – це продукт соціалізації індивіда, а довіра є життєво важливою у міжособистих відносинах, її відсутність може позбавити індивіда здатності діяти [13, 102–104]. При цьому кожне з розглянутих понять може виступати як базис для формування іншого. Так, брак впевненості не веде до втрати довіри. Наприклад, брак впевненості в ефективності української влади, зокрема діяльності Прем'єр-міністра А. Яценюка (2014–2016), не означає, що індивід відмовляється йому довіряти у межах конкретних тем, які він порушував у своїх «10 хвилинах з Прем'єр-міністром», що демонструють результати дослідження Центру соціальних експертиз Інституту соціології України, яке було проведено в жовтні 2015 р. серед мешканців Києва і Харкова. Опитано 800 респондентів у віці від 18 до 70 років [15]. Про достатню ефективність такого формату комунікації між урядом і населенням свідчить обізнаність про програму – 53 % опитаних, а 48 % її навіть переглядали, незважаючи на негативні оцінки урядової комунікації в цілому. При цьому рівень довіри до Прем'єр-міністра, коли він виступає у програмі, достатньо високий: 30,7 % скоріше довіряють і 5,7 % повністю довіряють (проти 33,3 % і 26 % відповідно скоріше і повністю не довіряють, а 4,3 % не визначилися із відповіддю). Тимчасом, як підтримка дій уряду А. Яценюка і особисто прем'єр-міністра демонструвала значно нижчі показники довіри – 13 % і 14 % відповідно, на що вплинули загальна економічна криза в державі,

знецінення гривні та підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги [16]. Тобто навіть якщо безпосередня комунікація викликає довіру, але не є основою соціальної дії та не веде до зміни соціальної ситуації, у суспільстві не формується довіра до владних інститутів і впевненість щодо майбутнього.

Розглядаючи питання функції довіри й соціальні механізми, які її генерують, Н. Луман пов'язує обмеження ризиків, невизначеності із владою [14]. Політична влада в нього як символічно узагальнений засіб комунікації в закритій політичній системі, що ґрунтується на принципах аутопоейсису (самовідтворення), є основою ефективності політичних комунікацій і колективно обов'язкових рішень. Посилення влади відбувається за рахунок виникнення кодів, властивих для комплексного функціонально-диференційованого суспільства. До таких кодів належить рівень довіри в соціальній системі. Одну з головних умов кризи влади вчений вбачає у втраті довіри в дієвість і ефективність влади як засобу соціальної комунікації, тобто нездатність влади впроваджувати політичні рішення.

Сучасну політику Н. Луман характеризує як інфляцію влади, чому сприяють нездійсненні програми політиків та урядовців, що призводить до знецінення політичних символів, недовіри до державно-владних комунікацій.

А. Селігмен також вважає, що суспільна довіра можлива тоді, коли виконуються обіцянки [10, 10].

Ф. Фукуяма, розглядаючи економічну діяльність як важливу частину соціального життя, відводить довірі в політико-економічних процесах центральне місце [17]. Порівнюючи рівень довіри в різних країнах світу, він доводить, що «добробут країни, а також її змагальні якості на фоні інших країн визначається однією універсальною культурною характеристикою – властивому їй суспільству рівню довіри» [17, 22]. Тобто прогрес, успіх «самореалізації» конкретного суспільства визначають не економічні моделі, а довіра. На думку Ф. Фукуяма, довіра – ключова характеристика розвиненого суспільства, що виявляється як на індивідуальному, так і на соціальному рівні – довіра до громадських інститутів і держави в цілому.

У суспільстві, де низький рівень довіри, слабка державна влада і не працюють ефективно моделі економіки. Зауважимо, що політологи вважають Україну слабкою державою, яка не відповідає пострадянській державній матриці, що представляє переважно автократичні (Білорусь, Таджикистан, Туркменія) і гібридні політичні режими (Росія, Казахстан, Киргизія) [18]. Водночас слабка держава – це перехрестя великих можливостей. Україна може трансформуватися як у

бік failed state (держава, що розпалася), так і в бік демократії.

Поняття довіри є ключовим у системі владних комунікацій, сприяючи реалізації державної влади та здійсненню політики. Наголосимо, що тут ідеться не лише про довіру громадян до влади та вміння влади роз'яснювати і доносити інформацію про владні рішення, отримуючи підтримку громадськості на етапі імплементації цих рішень, а й про довіру громадян одне до одного всередині комунікаційної мережі, бо саме така довіра формує соціальну солідарність, дає групам силу впливати на владні рішення, бути реальним суб'єктом влади, як це визначено у Конституції України. Є приклади солідарності українського суспільства за період незалежності, але це відбувалося внаслідок очевидної несправедливості державної влади й вилилося в масові протести, які сприяли зміні влади («Помаранчева революція» і «Революція гідності»), а також в активності громадянського суспільства і допомозі державі перед загрозою воєнного вторгнення з боку Російської Федерації у 2014 р. Звертає увагу відсутність конструктивних протестів, коли люди схильні орієнтуватися на спільну дію за наявності спільного інтересу чи мети, навіть у ситуаціях, коли вони для них особисто є важливими. На думку авторитетного українського соціолога Є. Головахи, це відбувається внаслідок недостатності конструктивного потенціалу й чекати його не доводиться, причиною чого є низька політична культура й неадекватність існуючої влади, яку обирають самі українці [19]. Інститут соціології НАН України вивчає представленість в Україні чотирьох типів політичної культури: пасивної тоталітарної, активної тоталітарної, пасивної демократичної, активної демократичної. Незважаючи на те, що за 10 років скоротилася кількість людей із тоталітарним типом культури, доміантним типом залишається пасивно-демократичний. Процент людей, які здатні захищати свої громадянські права перед державою, за три роки виріс із 7 % до 20 %, але це все ще не критична маса, яка здатна впливати на ситуацію в суспільстві.

Крім того, слушно видається думка, що через низький рівень довіри в суспільстві, брак практик та механізмів об'єднання й конструктивного діалогу, автономна дія є поширенішою, ніж колективна. На противагу цьому – спільна дія пов'язується із загрозою втрати частини власних ресурсів чи «залишитись крайнім». Сьогодні для того, щоб об'єднатись із кимось заради спільних цілей, необхідно надати «кредит довіри» в умовах тотальної недовіри і «зради» [20].

Слід наголосити, що солідарність може формуватися зверху структурами влади, але часто тут ідеться лише про консолідацію – згуртування

мас навколо певної проблеми, найефективнішою з яких є образ внутрішнього або/і зовнішнього ворога. Така консолідація ґрунтується на використанні маніпулятивних технологій впливу на населення для реалізації владних цілей, головна з яких – утримання влади, що відбувається в тоталітарних, авторитарних і гібридних державах. А може генеруватися знизу як «спільність поглядів, інтересів» [21]. У Радянському Союзі, наприклад, продукувався міф про «солідарність трудящих», але водночас існувала й заохочувалася розвинута система доносів, що сприяла пошуку внутрішніх ворогів, породжуючи недовіру й усуваючи будь-які прояви інакодумства, а по суті була механізмом стримування і протидії новим елітам. Схожі комунікаційні стратегії, спрямовані на утримання влади, використовуються в сучасній Росії.

Так, український міжнародник-науковець С. Даниленко, розглядаючи громадянський вимір у контексті модернізації суспільних комунікацій, зазначає, що тільки наявності мережі недержавних громадських організацій недостатньо, щоб суспільство називати громадянським [22, 114]. У роботі 2010 р. він наголошує, що показовою є ситуація в Російській Федерації, де формально мережа громадських інституцій залишається досить розвиненою, однак їх діяльність незаангажованими дослідниками не визначається як цілком рівноправна та незалежна від державного втручання. Одночасно мають функціонувати розгалужена мережа громадських організацій та повноцінні канали комунікації, до того ж на різних рівнях: між собою, по лінії громадська організація – громадянин, громадська організація – держава.

Відомий російський культуролог Д. Дондурей, розглядаючи принципи формування державою нової лояльності як системи російського життя, що почала формуватися з 2012 р. і полягає в об'єднанні в межах актуального порядку денного сучасних практик з протофеодальними, певним контрольованим обсягом інакодумства тощо, виділяє проблему браку настанови на кооперацію, співробітництво: «недовіра – основний психологічний поводитир» в усіх групах населення [23]. Настороженість, підозра, відторгнення лунають у промовах російського президента і прем'єр-міністра, замість солідарності. Тоді як протистояти сучасним викликам і загрозам можна лише на основі консенсусу, до якого й будуть тяжіти системи глобального світу.

Досліджуючи капіталістичні принципи як основу індустріального суспільства, А. Пейрефітт (Alain Peyrefitte) робить висновок, що найважливішою рисою такого суспільства була впевненість: впевненість у собі, в інших людях, у суспільних інститутах [24, 35–36]. Усі склад-

ники такої впевненості були незамінні: вони зумовлювали одна одну – якщо прибрати одну, інші відчують надмірну напругу й руйнуються. З. Бауман стверджує, що всю сучасну політичну метушню можна описати як безперервні спроби закласти інституційне підґрунтя для такої впевненості: спроби створити стійкі умови для виникнення довіри, зміцнити віру в те, що існуючі цінності не втратять свого значення у майбутньому.

На нашу думку, ці спроби втілюються, зокрема, в інституалізації комунікаційних практик у державному управлінні з метою підтримання довіри між владними структурами й громадськістю, для цього використовується весь спектр комунікаційних можливостей. Так, український науковець і практик Д. Коник наголошує: «коли ми говоримо про необхідність реформування державних комунікацій, йдеться передусім про комунікацію як про стратегію для встановлення довіри між державою і суспільством» [6, 15].

Українська дослідниця О. Руденко, аналізуючи політичні зв'язки з громадськістю, вважає, що якщо правлячий політичний режим не прагне або не здатний вступати в партнерський та рівноправний діалог із суспільством, то «неминуче наростають негативні тенденції в його взаєминах із суспільством, які характеризуються кризою легітимності влади, відчуженням влади від суспільства і втратою правлячим політичним режимом суспільної довіри і підтримки» [7, 3].

Взагалі довіра виступає системоутворюючою категорією зв'язків з громадськістю, допомагаючи знаходити консенсус, формувати спільні цінності, що життєво важливо в умовах гетерогенного суспільства. А місія інституту зв'язків з громадськістю полягає в становленні демократичного суспільства, коли виникає необхідність узгоджувати інтереси різноманітних контактних груп.

Об'єднати владу й різні соціальні групи можна на підставі спільних цінностей, які виступають головним нематеріальним активом зв'язків з громадськістю, віддзеркалюючи ідеологію конкретного етапу цивілізаційного розвитку. Сьогодні це толерантність (врахування думки меншості), альтернативність, децентралізація, відкритість і прозорість влади, суспільна згода, що базується на діалозі й виключає примус і насилля. Комунікаційні практики покликані формувати довіру до державних інституцій, які мають втілювати спільні цінності у конкретних рішеннях і діях. Д. Аксельрод, головний політтехнолог Президента Б. Обама, переконаний: «Політичні технології мають актуалізувати і спонукати суспільство подивитися на свої проблеми і об'єднатися. Колективна відповідальність виборців – це той сталий майданчик, на який розраховує

кандидат, коли приходить до влади. Вона завжди стійкіша, ніж маніпуляції або підкуп. Без підтримки населення ви маєте нестабільну політичну систему, а головний ресурс політика – довіра людей – розмивається» [25, 49]. Тому його порада не використовувати політичні технології для створення ілюзій, але використовувати їх для того, щоб розбудити людей.

М. Грембергер, аналізуючи залучення громадськості до процесу обговорення та прийняття політичних рішень, зазначає, що зміцнення відносин між владою й суспільством дає змогу виробити більш досконалий політичний курс, посилити легітимність, відкритість і підзвітність структур державної влади, тим самим створюючи базу для реалізації головного принципу демократії – забезпечення більшої довіри громадян до влади [22, 113]. Таким чином, довіра стає важливим ресурсом проведення державної політики.

На необхідності систематично вивчати структури довіри й соціальної солідарності для розуміння процесів, які відбуваються в суспільстві, наголошує британський історик Дж. Госкінг [26]. Він доводить в історичній ретроспективі, що довіра формується в результаті обміну інформацією, її потрібно завойовувати, але згодом вона стає могутнім і тривалим соціальним капіталом, що сприяє суспільному розвитку, так само як і фінансовий та основний капітал, якщо належним чином розміщений, працює на економічний розвиток. Водночас перехід від загальної довіри до недовіри може відбутися у надто короткий термін унаслідок економічної кризи або етнічних конфліктів, але швидким може бути і зворотний перехід – від недовіри до довіри, коли настає політична стабільність.

Особливо гостро питання довіри стоїть у наші дні, коли численні медіа швидкими темпами розвивають «культуру підозри», а майбутнє незрозуміле і взагалі його немає як візії, як стратегічного напрямку держави, бо саме довіра є способом обмеження невизначеності. Й у цьому аспекті категорія довіри як невід’ємний складник влади співвідноситься з інформацією і комунікацією. Згадаймо, як в інформаційному просторі українського сегмента інтернету восени 2015 р. актуалізувався хештег #зрада, який підірвав довіру до влади, що пов’язано з комунікаційними кампаніями місцевих виборів, а згодом влітку та восени 2016 р. із низькою реформаторською активністю чинної влади загалом та локальними інформаційними скандалами навколо єврооптимістів С. Лещенка, С. Заліщук, М. Найєма.

Проте проблема довіри – це не локальна проблема українського суспільства. Нині весь світ переживає кризу, яка пов’язана з переходом від індустріального суспільства до постіндустріального, зокрема кризу влади й кризу

довіри. Інформація – це форма влади, а 2016 р. вважають появою світу «постфактів», який уособлює Д. Трамп, обраний Президентом США, як відображення світової кризи [27]. У цьому світі буквально всі надійні джерела інформації опинилися під питанням; їм протистояли факти сумнівної якості та походження або відверта брехня, чому сприяли в першу чергу соціальні мережі. Проте, на думку Ф. Фукуями: «Віра в корумпованість всіх інститутів веде до безвиході загальної недовіри. Американська демократія і демократія в цілому не переживуть відсутності віри в неупереджені інститути. Розпочнеться партизанська політична боротьба у всіх аспектах життя» [27].

Висновки. Роль довіри в складному диференційованому суспільстві зростає, що характеризує сучасний етап розвитку людства, стан якого можна описати поняттям «міжвладдя» (А. Грамши), коли традиційні засоби ефективної дії вже не працюють, а нові ще не винайдені; державна влада втрачає свою міць (power), не маючи змоги вирішити глобальні проблеми, що веде до втрати впевненості. У такому світі довіра постає невід’ємною категорією соціальних комунікацій, виступаючи стратегією спільної дії та зміни соціальної ситуації. Втрата впевненості компенсується в сучасному суспільстві довірою, що більш орієнтована на іншого індивіда й майбутнє, сприяє суспільному розвитку. Вона виявляється як на міжособистісному рівні, так і на соціальному – довіра до владних інститутів. У суспільстві, де низький рівень довіри, слабка державна влада і не працюють ефективно моделі економіки, що можна спостерігати на прикладі України.

Ефективність державно-владних комунікацій передбачає не лише довіру громадян до влади, а й довіру всередині громадської комунікаційної мережі, що дає групам змогу впливати на владні рішення, бути реальним суб’єктом влади. Держава може сприяти процесам формування довіри «знизу». Як правило, тут ідеться про консолідацію, використовуються маніпулятивні комунікаційні стратегії, спрямовані на збереження й відтворення влади, що властиво гібридним режимам. Умовами формування довіри всередині громад є високий рівень політичної культури, здатний об’єднати навколо спільних цілей, а також функціонування повноцінних каналів комунікації на всіх рівнях.

Втрата суспільної довіри пов’язана з кризою легітимності влади. Підтриманню довіри між владними структурами й громадськістю сприяє інституалізація комунікаційних практик у державному управлінні, які допомагають реалізувати державну політику, втілюючи спільні цінності в конкретних рішеннях і діях.

Список літератури

1. *Луман Н.* Что такое коммуникация / Н. Луман // Социологический журнал. – 1995. – № 3. – С. 114–128.
2. *Вайшенберг З.* Журналістика і медіа : довідник / З. Вайшенберг, Г. Й. Кляйнштойбер, Б. Пьорксен ; [пер. з нім. П. Демешко, К. Макеев; за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк]. – Київ : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2011. – 529 с.
3. *Аристотель.* Поэтика. Риторика / Аристотель ; [пер. с древнегреч. В. Апелльрота, Н. Платоновой]. – Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2007. – 352 с.
4. *Буари Ф. А.* Паблик рилейшнз или стратегия доверия / Филипп А. Буари. – Москва : Инфра-М, Имяж-Контакт, 2001. – 178 с.
5. *Денисюк С. Г.* Довіра як чинник ефективності політичної комунікації / С. Г. Денисюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Питання політології. – Харків, 2011. – Вип. 19 (№ 984). – С. 171–176.
6. *Коник Д.* Стратегічні комунікації : посіб. [для держ. служб.] / Д. Коник. – Київ : Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Світовий банк, 2016. – 256 с.
7. *Руденко О. І.* Зв'язки з громадськістю в умовах сучасного політичного процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / О. І. Руденко. – Одеса, 2014. – 18 с.
8. *Трутнев Д. Р.* Инфраструктура доверия в государственных информационных системах : учеб. пособ. / Д. Р. Трутнев. – С.Пб.: НИУ ИТМО, 2012. – 95 с.
9. *Sztompka P.* Trust: A Sociological Theory / P. Sztompka. – Cambridge: Cambridge University press, 1999. – 214 p.
10. *Селигмен А.* Проблема доверия / А. Селигмен ; [пер. с англ. И. И. Мюрберг, Л. В. Соболевой]. – М.: Идея-пресс, 2002. – 256 с.
11. *Бадьер Д.* Зигмунт Бауман: «Конец света – это отсутствие уверенности в завтрашнем дне» [Електронний ресурс] / Д. Бадьер // LB.ua. – 19.04.2012. – Режим доступу: http://culture.lb.ua/news/2012/04/19/146824_zigmunt_bauman_konets_sveta-.html – Дата доступу: 07.02.2017.
12. *Алексеева А. Ю.* Уверенность, обобщенное доверие и межличностное доверие: критерии различения / А. Ю. Алексеева // Человек. Сообщество. Управление. – 2007. – № 4. – С. 4–20.
13. *Luhmann N.* Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives / N. Luhmann; in Gambetta, Diego (ed.) // Trust: Making and Breaking Cooperative Relations / Department of Sociology, University of Oxford, 2000. – Ch. 6. – P. 94–107.
14. *Luhmann N.* Trust and Power / N. Luhmann. – Chichester: John Wiley & Sons, 1979. – 228 p.
15. *Сапелкін Ю.* Знання й ставлення населення до реформ / Ю. Сапелкін ; [за ред. В. Г. Королько] // Актуальні питання реформування комунікацій органів влади України з громадськістю (доповіді міжнародної конференції). – К.: Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАНУ, 2016. – С. 93–97.
16. *Динаміка рівня довіри соціальним інститутам та органам влади наприкінці 2015 року* [Електронний ресурс] // Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка, Центр «Соціальний моніторинг». –

14.01.2016. – Режим доступу: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/2016%2001%2014%20PR%201.pdf> – Дата доступу: 03.02.2017.

17. *Фукуяма Ф.* Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма ; [пер. с англ.]. – М.: ООО «Издательство АСТ» ; ЗАО НПП «Ермак», 2008. – 730 с.

18. *Гибка,* как гусеница, гибридная Россия [Електронний ресурс] // РОСБАЛТ. – 02.01.2017. – Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/russia/2017/01/02/1579820.html>. – Дата доступу: 03.01.2017.

19. *Духнич О.* Страна чудес / О. Духнич // Новое время. – 2016. – № 37. – С. 46–48.

20. *Савчинський Р.* Суспільство, яке здатне себе змінити [Електронний ресурс] / Р. Савчинський // TheUkrainians. – 03.10.2016. – Режим доступу: <http://theukrainians.org/spilnodiya-parttwo/>. – Дата доступу: 02.02.2017.

21. *Новий* тлумачний словник української мови [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. – К.: АКОНІТ, 2007. – Т. 1. – 926 с.

22. *Даниленко С. І.* Громадянський вимір комунікаційної революції: Модернізація суспільних комунікацій від друкарського верстата до соціальних мереж : моногр. / С. І. Даниленко. – К.: ІМВ. – 2010. – 310 с.

23. *Малюкова Л.* Даниил Дондурей: «Главное – не запретить, а поглотить инакомыслие» [Електронний ресурс] / Л. Малюкова // Новая газета. – 2016. – № 94. – Режим доступу: <http://www.novayagazeta.ru/arts/74318.html>. – Дата доступу: 15.09.2016.

24. *Бауман З.* Индивидуализированное общество / З. Бауман ; [пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева]. – М.: Логос, 2005. – 390 с.

25. *Духнич О.* Создатель Обамы / О. Духнич // Новое время. – 2016. – № 38. – С. 46–49.

26. *Хоскинг Дж.* Почему нам нужна история доверия [Електронний ресурс] / Дж. Хоскинг ; [пер. с англ. К. Челлини] // Вестник Европы. – 2002. – 7–8. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/vesnik/2002/7/hosking.html> – Дата доступу: 19.07.2016.

27. *Фукуяма Ф.* Ласкаво просимо у світ Дональда Трампа [Електронний ресурс] / Ф. Фукуяма // Новое время. – 01.01.2017. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/fukyama/laskavo-prosimo-u-svit-donald-trampa-389040.html>. – Дата доступу: 03.01.2017.

References

1. *Luhmann, N.* (1995), “What is communication”, *Sociologycheskij Zhurnal* [Journal of Sociology], no. 3, pp. 114–128.
2. *Vaishenberh, Z., Kliainshtoiber, H.Y. & Porksen, B.* (2011), *Journalism and Media*, in Ivanov, V.F. & Volosheniuk, O.V. (Eds.), *Dictionary, Centr Viljnoji Presy, Akademiya Ukrajinsjkoji Presy, Kyiv, 529 p.*
3. *Aristotle* (2007), *Poetics. Rhetoric, Azbuka-klassyika, St. Petersburg, 352 p.*
4. *Buary Fylypp, A.* (2001), *Public Relations or Strategy of Trust, Ynfra-M, Ymydzh-Kontakt, Moscow, 178 p.*
5. *Denysiuk, S.H.* (2011), “Trust as a factor of political communication’s efficiency”, *Visnyk Kharkivsjkogho Nacionaljnogho Universytetu Imeni V. N. Karazina. Serija : Pytannja Politologhiji* [Herald of Karazin National

University of Kharkiv: Series: Political Issues], vol. 19, no. 984, pp. 171–176.

6. *Konyk, D.* (2016), *Strategic Communications: a Textbook*, International Bank for Reconstruction and Development, World Bank, Kyiv, 256 p.

7. *Rudenko, O. I.* (2014), *Public Relations in the Context of the odern Political Process*, Abstract of the PhD diss. (polit. sci.), Public Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy”, Odesa, 18 p.

8. *Trutnev, D. R.* (2012), *Infrastructure of Trust in the State Information Systems: a Textbook*, NYU YTMO, St. Petersburg, 95 p.

9. *Sztompka, P.* (1999), *Trust: A Sociological Theory*, Cambridge University press, Cambridge, 214 p.

10. *Seligman, A.B.* (2002), *The Problem of Trust*, Ydeja-press, Moscow, 256 p.

11. *Bader, D.* (2012), “Zygmunt Bauman: “End of the world is the lack of confidence in the future”, available at: http://culture.lb.ua/news/2012/04/19/146824_zigmunt_bauman_konets_sveta.html (accessed 07 February 2017).

12. *Alekseeva, A.Yu.* (2007), “Confidence, generalized trust and interpersonal trust: distinguishing criteria”, *Chelovek. Soobshhestvo. Upravlenye* [Individual. Community. Control], no. 4, pp. 4–20.

13. *Luhmann, N.* (2000), “Familiarity, confidence, trust: problems and alternatives”, in Gambetta & Diego (Eds.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, Department of Sociology, University of Oxford, ch. 6, pp. 94–107.

14. *Luhmann, N.* (1979), *Trust and Power*, John Wiley & Sons, Chichester, 228 p.

15. *Sapelkin, Yu.* (2016), “Public awareness and attitude towards real reforms”, in Korolko, V. H. (Ed.), *Proceedings of the International Conference “Current Issues of Reforming the Communications between the Government and the Public in Ukraine”*, National University of Kyiv-Mohyla Academy, 16 April 2016, Centre of Social Expertise of the Institute of Sociology of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, pp. 93–97.

16. *Ukrainian Institute of Social Research* named by O. Yaremenko, Centre “Social Monitoring” (2016), “Dynamics of trust to social institutions and authorities in late 2015”, available at: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/2016%2001%2014%20PR%201.pdf> (accessed 03 February 2017).

17. *Fukuyama, F.* (2004), *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*, ZAO NPP “Ermak”, Moscow, 730 p.

18. *Gubin, D.* (2017), “The hybrid Russia is flexible as a caterpillar”, ROSBALT, available at: <http://www.rosbalt.ru/russia/2017/01/02/1579820.html> (accessed 03 January 2017).

19. *Dukhnych, O.* (2016), “Wonderland”, *Novoe Vremja* [New Time], no. 37, pp. 46–48.

20. *Savchynskiy, R.* (2016), “The society that is able to change itself”, *The Ukrainians*, available at: <http://theukrainians.org/spilnodiya-parttwo/> (accessed 02 February 2017).

21. *New Dictionary of Ukrainian Language* (2007), in Yaremenko, V. & Slipushko, O. (Eds.), *AKONIT*, Kyiv, vol. 1, 926 p.

22. *Danylenko, S.I.* (2010), *Civil Measurement of Communication Revolution: Modernization of Social Communication from Printing Press to Social Networks*, Institute of International Relations, Kyiv, 310 p.

23. *Maliukova, L.* (2016), “Danyyl Dondurei: “The main thing is not to prohibit, but absorb ideological dissension”, available at: <http://www.novayagazeta.ru/arts/74318.html> (accessed 15 September 2016).

24. *Bauman, Z.* (2005), *The Individualized Society*, Loghos, Moscow, 390 p.

25. *Dukhnych, O.* (2016), “Maker of Obama”, *Novoe Vremja* [New Time], no. 38, pp. 46–49.

26. *Hosking, G.A.* (2002), “Why we need a history of trust”, *Vestnik Yevropy* [Bulletin of Europe], available at: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2002/7/hosking.html> (accessed 19 July 2016).

27. *Fukuyama, F.* (2017), “Welcome to the world of Donald Trump”, available at: <http://nv.ua/ukr/opinion/fukyama/laskavo-prosimo-u-svit-donald-trampa-389040.html> (accessed 03 January 2017).

